

جدید پنجابی شاعری وچ استحصالی طبقہ

The Exploitative Class in Modern Punjabi Poetry

ڈاکٹر انعام الرحمن صفدر

اسسٹنٹ پروفیسر (شعبہ پنجابی)، گورنمنٹ شالیمار گریجویٹ کالج، باغبانپورہ، لاہور

inamurrehman safdar@gmail.com

Abstract

Society has historically been characterized by a conflict between two classes: the bourgeoisie and the proletariat. The bourgeois class comprises capitalists, feudal landlords, and other exploiters of the poor, who unjustly appropriate wealth through oppression and coercion. Consequently, revolutionary movements arise among the underprivileged classes, prompting them to raise their voices in pursuit of their rights. This struggle gives rise to social tension and discord between the two groups. The present study examines the sentiments expressed by the masses against the oppression of the exploitative class, as reflected in the perspectives of various poets.

Keywords:

Bourgeoisie, Proletariat, Bourgeois class, Consequently, Revolutionary

جدوں تک دو گروہاں دے ترقی دے رستے اک نہ ہوں جدوں تک دوواں دے فائدے نقصان اک نہ ہوں اوس ویلے تک اک دوے نوں چنگا کھاندا یا اور تدا برداشت نہیں ہووے گا۔ جدوں تک مساوی تقسیم نہیں ہووے گی او دوں تک اچا طبقہ تے نچلا طبقہ دے گروہ بنے رہن گے۔ بنیادی حقوق سلب ہو جان پاروں نچلا طبقہ اچے طبقے نوں لکار دا اے جیہدے پاروں کشیدگی تے تناؤ پیدا ہوندا اے جے احساس تے جذبات موجود ہوں تے فیر بنیادی لوڑاں وی حقداں تک پہنچ جانداں نیں تے اوہناں دے نہ اپڑن نال استحصالی شروع ہوندا اے۔ استحصالی طبقے نوں بلند آواز نال اصلاح کر لین دارویہ عارف عبد المتین کول بھرواں ملدا اے۔

عارف عبد المتین وی موجودہ سوسائٹی داروپ وکھاندے نیں اوہناں دی شاعری دے شیشے وچ سانوں اپنی سوسائٹی / وسیب دے سارے دلدر نظر آوندے نیں۔ ایہہ سوسائٹی استحصالی دے اوس دردناک چکر وچ مبتلا اے جیہدے وچ بے بسی دا غلبہ اے بدی دیاں قوتاں نے انساناں دالہو نچوڑ لیا اے۔ ایہہ سوسائٹی / معاشرہ اُداسی دارحجان رکھن والا معاشرہ اے۔

انھی عقیدت تے تعصب دی ماری ہوئی دنیا وچ سچ کہن والیاں تے سچ داسا تھ دین والیاں نوں ہر کوئی ٹھکرانداتے پاگل کہند اے لیکن ایہتھے اوہ حق دی گل کر کے استحصالی طبقے دے خلاف آواز بلند کر دے نیں ایہہ بلند آواز ای ویسیب وچ انصاف تے حق دی بچھان کران دا کارن بن دی اے۔

ہمتاں والے ایس سے وچ چاہوں تیغ گھمانا

ظالم ہتھ نوں کٹ دینا یا اپنا سر کٹوانا (۱)

جس دا حق اے اوس نوں نہیں ملدا جیویں فصلاں دی کٹائی کرن والا کسان سارا سال محنت کر دا اے لیکن اوس نوں اوہ رقم نہیں ملدی جس دا وہ حق دار ہوندا اے کیوں جے سرمایہ دار تے جاگیر دار طبقہ اپنے زور نال اوہ دامنہ بند کر دیندے نیں۔ جیہدے پاروں شاعر گرا لٹھدا اے۔

ایہہ انیائے کیوں دستور اے یارب تیری دھرتی دا
دانے کسے دی کوٹھی پیندے فصلاں کوئی اگاندا اے (2)

ایس دھرتی نے زور اوراں لئی سبھے نیں تعظیماں
جدوں پچاہندے قانوناں وچ کر لیندے ترمیماں (3)

زور آوراں نے ہر یوہے تے اپنا ناں لکھتا اے
اوہ سڑکاں تے زلدا پچھرا جس نے شہر وسایا اے (4)

اچیاں اچیاں کندھاں ڈک لئی سورج دی روشنائی
ساڈے رب دی ونڈی دھپ ساڈے گھر نہ آئی (5)

ایتھے اچیاں کندھاں اوہناں استحصالی اشرفیہ ول اشارہ اے جیہڑیاں بنیادی لوڑاں تے وی مل ماری بیٹھے نیں۔ گروہ بندی، تعصب، تنگ نظری، بے حسی تے استحصال دے رویے عروج تے نیں۔ اخلاقی اقدار ختم ہو جان نال بے حسی، جعل ساز، فریبی، موجد مار دے نیں۔ جوٹھ داکار و بار چک جاندا اے تے سچے بندے بھگھے مردے رہندے نیں۔

کیہ دساں میں کیہڑی گلوں جیتی بازی ہار گیا
جیہنوں منصف پایا اوہو مینوں چار گیا (6)

ایس استحصال زدہ بے حس معاشرے وچ رہندیاں ہویاں حساس تے حق پرست انساناں نوں اک ہوہر مصیبت دا سامنا اے ایہہ معاشرہ اک واسی رحمان رکھن والا معاشرہ اے ہر گروہ اک واسا اے تے دوجے دے عیب نوں ویکھدا اے اپنیاں برائیاں ول اوہدی نظر نہیں جاندی تے اوہ کہند اے کہ حق صرف اوہدی ہٹی وکدا اے تے دوجے سبھ جھوٹے نیں حالانکہ غلط راہ تے چلن والا جان دا اے کہ اوہ غلط اے پر انھی تقلید پاروں اوہ بے راہروی داشکار رہندا اے تے ضرورت مند نوں اپنی بنیادی لوڑ پاروں وی در بدر پھرنا پیندا اے۔

کیہ کریئے جے اوہ وی ساڈے پچیاں تک نہ اپڑے
جس روٹی دی خاطر سارا دن سڑکاں تے زلیئے (7)

لیکن فیروی اوہ اگلے دن نوں آس لے کے ٹردا اے جیہدے پاروں اوہدے منہ نکلدا اے۔

عارف جنڈی دے باگے دا میں ہاں اوہ پھل جیہڑا
کنڈیاں دے وچ کرے وسیا خشونت لٹاوے (8)

لیکن جدوں معاشی گھٹن ودھ جاندى اے تے شعور بیدار ہو جاندا اے فیر اوہناں مظلوم طبقیوں والیاں نوں کوئی نہیں روک سکدا
کیوں جے معاملہ اوہناں توں ودھ کے اوہناں دے بالاں دے کھگھے پیٹ تک اپڑ جاندا اے۔
اپنا حق چھڈ دینا اے کم تھوڑ دلاں دا
اپنا حصے ویلے توں کھولے زل کے (9)

لہراں ٹال توں جا ٹکراویں ہڑھ کو لوں گھبر اویں نہ
جیہڑا دریا جچہد اے اوہ کھلکے لہہ جاندا اے (10)
پنجاب دے وسیب دی پرانی ریت اے کہ ایتھوں دے واسی مہمان نواز نہیں پر جدوں کوئی اعتماد دے پر دے وچ اکھ ونگی کر دا اے
تے فیر ایہہ اوس نوں اوہدے بُرے انجام تک اپڑا کے ساہ لیندے نیں۔ وسیب وچ استحصالی طبقے نوں مظلوم طبقے کئی وار اپنا حق لین لئی لاکار پائی
اے۔

جیہناں آزادی داپالن کرنا ہوند اے
کدے نیاماں وچ نہیں رکھدے اوہ نابرتلوں نوں! (11)

راجہ تے راجے دی سینا جشن منان وچ رُجھی اے
بندی وانوں درہن کھولو جیل دیاں دیواراں وچ! (12)
تحریکی انداز ناں استحصالی طبقے نوں چتاونی دیندے نیں کہ عیش و عشرت وچ مظلوم طبقے دے حق نوں سلب کرن دی کوشیش نہ کرن۔
کیوں جے ایہہ لوک اپنے اندر سچ دا بھانجھڑ لے کے بیٹھے نیں جیہڑے جھوٹے سماج ناں سمجھوتہ نہیں کر سکدے۔ کیوں جے اوہناں دا ضمیر زندہ
اے تے اوہ زندگی نوں بدلن دی خواہش تے ہمت رکھدے نیں۔
استحصالی طبقے نوں علامتی انداز وچ منیر نیازی کول وی دیکھیا جاسکدا اے۔

گھر دیاں کندھاں اُتے دسن چھٹاں لال پھواریاں
ادھی راتیں بوہے کھڑکن ڈیناں چیکاں مار دیاں
سپ دی شوکر گونجے جیوس گلاں گھے پیار دیاں
ایدھر اوہدھر لگ لگ ہس شکلاں شہروں پار دیاں
روحان وانگوں کولوں لنگھن مہرکاں باسی یار دیاں
قبرستان دے رستے دسن کوکاں پہرے دار دیاں (13)
باقی صدیقی ”مل ناگھکھ وجیا“ سرمایہ دار طبقے تے مزدور طبقے بارے گل کر دے نیں کہ کیوں مزدور طبقہ اپنی مزدوری لین لئی
مصیبتاں وچوں لنگدا اے کیوں صنعتی نظام وچ بے انصافی ہوندى اے۔

مل ناگھکو وجیا
کون کرایہ دیسی
پہلی نی اچ پندرہ ہوئی
منشی مچھاں وٹ گجیا
مل ناگھکو وجیا! (14)

سلیم کاشر ”انمک سوچاں“ وچ زمیندار تے کسان دی کہانی بیان کر دے نیں کسان دی خواہش تے فیر اوہدے نال ہوئی کانی ونڈ بارے
دس پاندے نیں۔

پالیاں دیوچ بانگاں ویلے
جلیاں چھڈ کے بھگھن بھاناں
ڈھگے ہکدا
گھنگھر ویاں دی چھن چھن دے نال صجھاں گاوند
ہل نوں موئڈھے دے سنگ لاکے واہناں دے ول
ٹُر جاناں ویاں
زِ میاں دے سینے نوں چیراں۔ بیس سٹاں اس ڈھڈ دے کارن
پالے ٹھہر دا فیرو جردا (15)

اپنیاں بیلیاں نوں مُڑ پانی دے کے اوہناں ول ویکھد اے تے ہسد اے اوہناں تے سہاگہ پھیر دا اے بوٹیاں نوں اپنے سرتوں اچا
ویکھ کے ایہدا قد وی اچا ہوند اے۔ گھر والی سوہے دوپٹے لین دے خواب ویکھدی اے تے بالال دے لئی وی کپڑے لین دی آس کر دی اے۔
اوہ دانے گھر آن تک مہلت منگد اے کہ سب کجھ لے دسیاں۔ کنگال پکیاں تے واہدیاں ہونیاں۔ داناں دے ڈھیر لگے۔

ایسے چروچ آن کھلوتے چوہدری جی وی
لیا خاں ادھ ونڈیئے اوگاے
سڑجانواں میں ایہہ گل عن کے پرکیہ آکھاں
آکھ نہ سکاں
ونڈ لوچوہدری جی رل مل کے
لے گئے سارے ونڈ ترنڈ کے
میں اونویں دا اونویں رہ گیا
تھوڑ جے کجھ بچ گئے دانے

ایہناں نال ای سال لہنگا ہنٹیاں سی سانوں
داراں نوں کیویں سمجھاناں، ترادو پیٹہ نہیں آسکدا

تے کالودے سوہنے گرتے

فیردی واری (16)

ایہہ صرف ساڈے وسیب وچ ہون والے کسان نال دھرو نہیں بلکہ ہر اوس حلال کم کرن والے دی داستان اے جس نوں سرکار
کولوں اوہدا حق نہیں ملدا جے اوہدا پورا حق ملدا ہووے تے اوہ وی سوچاں دے اٹھے کھوے وچوں باہر نکل آوے سارا سال پالے دھپاں وچ
کسان دی محنت نوں جاگیر دار سرمایہ دار طبقہ کیوں ولیہٹ کے لے جاندا اے اوہدے بالاں نوں گھل کے زندگی جیندا حق کیوں نہیں دتا جاندا۔
ایہہ استحصالی طبقہ کدوں تک انج ای ساڈے لہو نوں پیندا رہوے گا۔

عارف کیہڑا پربت اوہناں دے رستے نوں ڈکے

لوکی سڑکاں اُتے آگے موڈھے رکھ کدھالاں (17)

جدید شاعراں نے اپنی شاعری راہیں ایس نال نبرد آزما ہون دے سبھا دتے نیں جیہڑے ساڈے وسیب وچ موجود ایس غیر مساوی
تقسیم نوں ختم کرن لئی کافی نیں لیکن ایہدے لئی انقلابی تے تحریکی جذبہ ضروری اے۔

☆☆☆☆☆

حوالے

- 1- عارف عبدالمتین، اکلاپے دامسافر (لاہور: ٹیکنیکل پبلشرز، 2010)، ص: 42
- 2- عارف عبدالمتین، اکلاپے دامسافر (لاہور: ٹیکنیکل پبلشرز، 2010)، ص: 142
- 3- منظور وزیر آبادی، ویلے ہتھ نیاں (لاہور: ادارہ پنجاب رنگ، 1978)، ص: 117
- 4- رؤف شیخ، بلد اشہر (لاہور: ادارہ پنجاب رنگ رام گلی نمبر 1، 1971)، ص: 22
- 5- رؤف شیخ، بلد اشہر (لاہور: ادارہ پنجاب رنگ رام گلی نمبر 1، 1971)، ص: 125
- 6- رشید انور، یاداں (لاہور: کتاب خانہ دانشوراں بنگالی گلی اردو بازار، 1975)، ص: 18
- 7- رؤف شیخ، شکر دو پہر (لاہور: ادارہ پنجاب رنگ، 1997)، ص: 142
- 8- عارف عبدالمتین، خشبود اسفر (لاہور: عارف عبدالمتین اکیڈمی، 1991)، ص: 126
- 9- اکرام مجید، نیاں زمیناں (فیصل آباد: قرطاس، الرفیق افضالی پرنٹنگ پریس، 1990)، ص: 159
- 10- عارف عبدالمتین، اکلاپے دامسافر (لاہور: ٹیکنیکل پبلشرز، 2010)، ص: 125
- 11- عارف عبدالمتین، خشبود اسفر (لاہور: عارف عبدالمتین اکیڈمی، 1991)، ص: 60
- 12- عارف عبدالمتین، خشبود اسفر (لاہور: عارف عبدالمتین اکیڈمی، 1991)، ص: 51
- 13- منیر نیازی، کل کلام (لاہور: اے این پرنٹرز، 2002)، ص: 19
- 14- باقی صدیقی، کچے گھڑے (لاہور: مجلس شاہ حسین دوموریہ پبل، 1967)، ص: 37-38
- 15- سلیم کاشر، تنیاں چھاواں (لاہور: عزیز پبلشرز، 1961)، ص: 57
- 16- سلیم کاشر، تنیاں چھاواں (لاہور: عزیز پبلشرز، 1961)، ص: 59
- 17- عارف عبدالمتین، خشبود اسفر (لاہور: عارف عبدالمتین اکیڈمی، 1991)، ص: 57

